

LOYXO'RAKLAR OILASI

Ismoilov Shaxzod Sherzod o'g'li

Tashpulatova Dilfuza Xidayevna

O'zbekiston davlat tabiat muzeyi

tabiatmuzeyi1876@umail.uz

Annotatsiya. Ushbu maqolada loyxo 'raklar oilasi va bu oilaga kiruvchi turlari haqida bayon etilgan. Loyxo 'raklar oilasiga mansub O'zbekiston Respublikasi Qizil Kitobiga kiritilgan turlari haqida ma'lumot berilgan.

Kalit so'zlar: balchiqchisimonlar, loyxo 'raklar oilasi, loyxo 'rak, qush, migratsiya, Gallinago, Qizil Kitob.

Loyxo'raklar (*Gallinago*) – [balchiqchisimonlar](#) (Charadriidae) turkumiga mansub [qushlar urug'i](#). 12 [turi](#) bor. Juda uzun [tumshug'ining](#) uchki qismidagi sezgir tanachalari ozig'ini topishga yordam beradi. [Patlari](#) tanasining orqa qismida sariq-qo'ng'ir, ko'kragi va qornida oqish. Yer yuzining hamma qismida tarqalgan. O'zbekistonda 5 turi: oddiy loyxo'rak, Osiyo loyxo'ragi, dupel, tog' va o'rmon dupellari uchraydi. Uyasini zax joyga quradi, 4 ta [tuxum](#) qo'yadi. Loyxo'raklar har xil mayda umurtqasizlar bilan oziqlanadi. [Go'shti](#) mazali bo'lgani sababli bu turkumga mansub qushlar ovlanadigan qushlar qatoriga kiradi.

1-rasm. Oddiy loyxo'rak

O'zbekiston hududida oddiy loyxo'rak, Osiyo moki loyxo'ragi, katta veretennik, katta uzunb urun, ingichka tumshuqli baliqchi kabi turlari uchraydi.

Oddiy loyxo'rak (*Gallinago gallinago gallinago*) (1-rasm).

Boshqa turlardan osonlik bilan tezkor parvozi bilan ajralib turadi, uchish

paytida keskin burilishlarni amalga oshiradi. Tana uzunligi 26 sm, qanotlari uzunligi 12,2-13,6 sm. O'zbekistonning pasttekislik suv havzalarida kam sonli, lekin muntazam ravishda qishlaydigan kuzgi va bahorgi migratsiyada qiladigan, dunyo bo'yicha keng tarqalgan qush. Ilgari, migratsiya davrida o'tloqlarda sezilarli agregatlar to'plangan. Ayni paytda ularning soni kamaygan. Migratsiya va qishlash paytida, bu qushlar vaqti-vaqti bilan botqoqli sayoz suvlar va suv omborlari qirg'oqlariga, ayniqsa past o'sadigan o'simliklar bilan o'sadigan joylarda to'xtab o'tishadi. Ular yolg'iz hamda guruh bo'lib yashaydilar, ba'zan guruhlari nisbatan katta, 20-30 vakillardan tashkil topadi. Bahor migratsiyasi fevral oxiri - mart oyining boshida boshlanadi va may oyining birinchi o'n kunligigacha davom etadi. Kuzgi migratsiya avgust oyida boshlanadi, lekin sentyabr-oktyabr oylarida tez-tez uchraydi. Oziqlantirish ixtisosligi nuqtai nazaridan, bu qushlar nam, yumshoq, ko'pincha loyqa tuproqning yuqori qatlamlaridan o'zining oziq-ovqat mahsulotlarini qidirib topadi.

Osiyo moki loyxo'ragi (*Limnodromus semipalmatus*) zaif, tabiatan kamyob,

uchib o'tuvchi tur (2-rasm). O'zbekistonda Janubiy Orolbo'yi, Sirdaryoning o'rta oqimi, Dengizko'lda tarqalgan. Tekislikdagi suv havzalarining botqoqlashgan qirg'oqlar va sayozliklarida yashaydi. Soni doimo kam bo'lgan. Yakka holda va guruh bo'lib uchib o'tadi.

2-rasm. Osiyo moki loyxo'ragi

So'nggi yillarda yakka-yakka va

kichik galalari Sudochye ko'lida, Tuzkon va Dengizko'l qirg'oq bo'ylarida kuzatilgan. Dunyodagi populyatsiyasi 23 mingtani tashkil qiladi. Bahorgi uchib o'tishi – aprel – may oyida, kuzgisi iyul-sentyabr oyida. Loyxo'raklar mayda baliq va suv umirtqasizlari bilan oziqlanadi. Qishlash va ko'chish yo'llaridagi yashash joylarining o'zgarishi cheklovchi omillar hisoblanadi. Ovlash taqiqlangan. "Sudochye ko'llar tizimi" davlat buyurtma qo'riqxonasida, Tuzkon va Dengizko'l

buyurtmaxonalarida muhofaza ostiga olingan.

Ingichka tumshuqli baliqchi (*Numenius tenuirostris*) (3-rasm). Butunlay yo'q

bo'lib ketish arafasida turgan uchib o'tuvchi tur. Janubiy Orolbo'yi (uchib o'tish) O'zbekistondan tashqarida: G'arbiy Sibir (uyalash), O'rta Yer dengizi mamlakatlari (qishlash). Tekislikdagi suv havzalarining botqoqlashgan qirg'oqlari va

3-rasm. Ingichka tumshuqli baliqchi sayozliklarida yashaydi. Soni doim kam bo'lgan. Bahorgi uchib o'tishi – mart-aprel oyida, kuzgisi – avgust-sentabr oylarida. Suvda yashovchi umurtqasizlar bilan oziqlanadi. Ko'payishi uchun uyalash areali, ko'chish yo'lida va qishlash joylarida tabiiy yashash muhitining o'zgarish va qisqarib ketishi hisoblanadi. Bu qushni ovlash taqiqlangan. "Sudochye ko'llar tizimi" davlat buyurtma qo'riqxonasida muhofaza ostiga olingan.

Katta uzunburun (*Numenius arquata*) (4-rasm). Zaif, soni kamayib

borayotgan uchib o'tuvchi tur. O'zbekistonning tekislik va tog'oldi suv havzalari (uchib o'tish) joylarida tarqalgan. O'zbekistondan tashqarida esa Markaziy Yevropadan to Baykalortigacha Yevroosiyoning o'rmon va cho'l hududlari (uyalash), O'rta yer dengizi, Afrika, Old va Janubiy

4-rasm. Katta uzunburun Osiyoda uchraydi, asosan qishlash uchun. Qirg'oq bo'ylarining botqoqlashgan joylari va tekislik suv havzalarining sayozliklari yashash joylari hisoblanadi. Qizilqum cho'li ustidan ham uchib o'tadi. Doim kam sonli bo'lgan. So'nggi 15 yilda dunyodagi populyatsiyasi soni 20-30 % ga qisqarib ketgani taxmin qilinadi. Bahorgi

uchib o'tish – mart-may oylarida, kuzgisi – avgust-oktabr oylarida bo'ladi. Suvda yashovchi umurtqasiz jonivorlar bilan oziqlanadi. Uyalash arealida, ko'chish yo'lida va qihlash joylarida dov-daraxtlar kesilishi, botqoqlar quritilishi, qishloq xo'jaligi rivojlanishi va boshqalar natijasida yashash joylarining qisqarishi yuz bermoqda.

Katta veretennik (*Limosa limosa*) (5-rasm). Zaif, soni kamayib borayotgan uchib

5-rasm. Katta veretennik

o'tuvchi tur. O'zbekistonning tekislik suv havzalarida uchib o'tish mavsumida uchraydi. O'zbekistondan tashqarida esa Yevroosiyoning o'rmon va cho'l hududlarida uyalaydi, O'rta yer dengizi, Afrika, Hindiston. Hindixitoy va Avstraliya hududlarida esa qishlaydi. Qirg'oq bo'ylarining botqoqlashgan joylari va tekislik suv

havzalarining sayozliklari yashash areali hisoblanadi. Kam sonli tur. Sharqiy Orolbo'yida o'tgan asrning boshida yirik galalari uchragan. Hozirgi vaqtda Buxoro mintaqasida muntazam ravishda 50 tagacha qushdan iborat galalar qayd qilinadi. G'arbiy va Markaziy Osiyo populyatsiyasi 25-100 ming atrofida. Oxirgi 15 yil ichida 14 % dan 33 % gacha qisqarib ketgani taxmin qilinadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Ўзбекистон Республикаси Қизил китоби, II жилд: Ҳайвонлар; Ж.А.Азимовнинг умумий таҳрири остида. Т.: “Chinor ENK” экологик-ноширлик компанияси. – 374 б. – ТИТ. в. Ўзбек, рус ва инглиз тилларида.

2. [O'zbekiston Milliy Ensiklopediyasi](#). Birinchi jild. Toshkent, 2000-yil

3. Dadayev, S. D15 Zoologiya (Xordalilar 2-qism): oliy o'qu yurtlari bakalavriat bosqichi biologiya yo'nalishi talabalari uchun darslik / S. Dadayev, Q. Saparov; O'zR oliy a o'rta-maxsus ta'lim vazirligi. — T.: Cho'lpon nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi, 2011. - 512 b.

4. www.wikipedia.uz

5. www.birds.uz